

İstanbul Cibali Yenileme Alanının Kent Morfolojisinin Gelişimi ve Değişimi

Mehmet ALPER

Kadir Has Üniversitesi
info@tures.com.tr

Özet: *Haliç’in güney kıyısı boyunca dizilen yerleşmelerden biri olan Cibali, kıyı şeridinde Haliç Surları’nın semte adını veren Cibali Kapısı ile açılır. Semtin iskânı Bizans döneminde başlar, Osmanlı döneminde nüfusun çoğunluğunu Müslüman ve Rumlar oluşturur. Cibalikapı İskelesi, ağırlıklı olarak yolcu taşımacılığına hizmet eder, ayrıca kıyı boyunca kereste, odun depoları ve tekne bakım atölyeleri (kalafathaneler) yer alır. Bu atölyeler ve ahşap evler nedeniyle Cibali Kapı çevresi büyük Haliç yangınlarından en fazla etkilenen yerlerden biri olur. Her yangın sonrası yeniden üretilen bu dokuya 1884’te Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası da eklenir.*

Bildirimizde yoğun tarihi ve kültürel birikime sahip olan “Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası ve yakın çevresi” nin üretim ve işletme ömrünü tamamlayarak kapatılması; Kadir Has Üniversitesi’ne tahsisi; 5366 sayılı yasa ile birlikte Cibali Yenileme Alanına dönüşümü; Kentsel, Tarihi, Kentsel Arkeolojik, I. Derece Arkeolojik Sit Alanı içerisinde birçok kentsel katmanla birlikte korunması; kent morfolojisinin mekan ve biçim bağlamında yapısal özellikler ile gelişimi ve Kadir Has Üniversitesi Cibali Kampüsü’ne dönüşümü ile alana sağlanan katkıyı anlatmayı amaçlar.

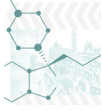
Yenileme alanı statüsü ile Kentsel ve Tarihi Sit Alanı içerisindeki Cibali Yenileme Alanının yönetimi Yenileme Kurulları sorumluluğuna bırakılır. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası yapılarının da yer aldığı, toprak üstü tarihi, kültürel, mimari değerlerin ve toprak altı arkeolojik katmanların bir arada bulunduğu, yeni yapılaşmanın bu değerlerle geliştiği bir kültür ve eğitim alanı olarak dönüşür.

Cibali Yenileme Alanındaki adalarda, mevcut alan ve tarihi doku analiz çalışmaları sonucunda, arkeolojik buluntular dikkate alınarak, alan içerisinde mevcut tarihi yapı-yeni yapı ilişkisinin korumacı bir yaklaşımla nasıl kurulduğu, çevrenin nitelikli gelişiminin ön planda değerlendirildiği yeni işlevi ile tasarım süreci analiz edilir.

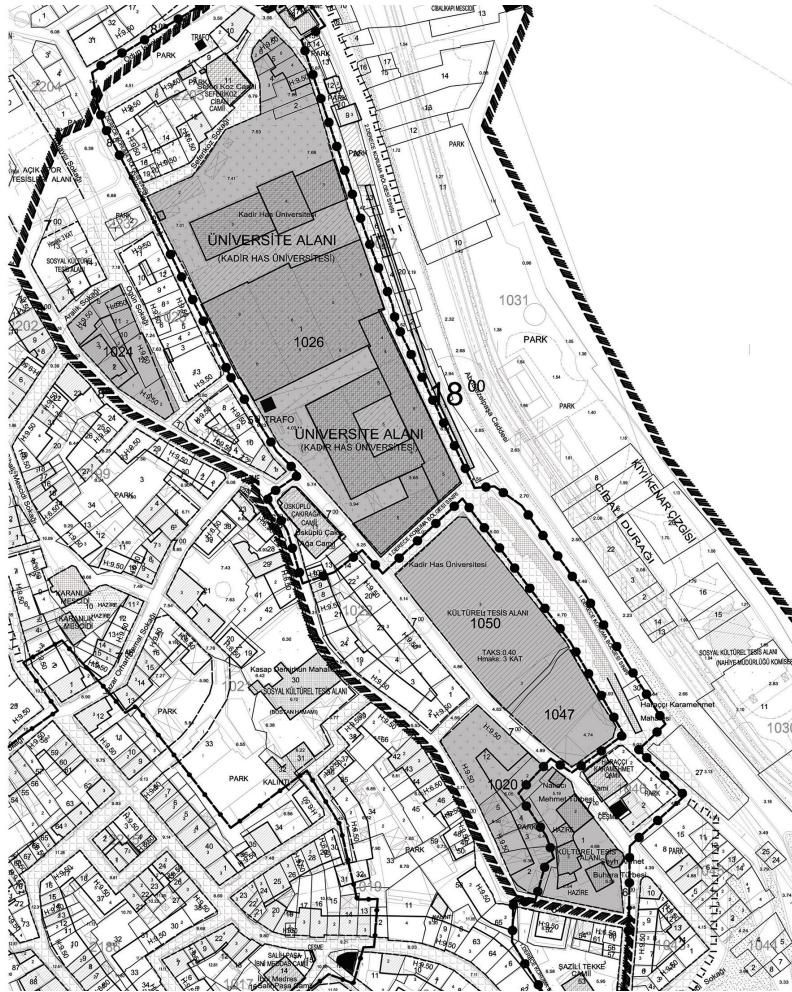
Anahtar Kelimeler: kent arkeolojisi, morfoloji, kent, yenileme alanı, koruma, kentsel yenileme

Giriş

Tarihi ve kültürel birikimi yoğun olan “Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası ve yakın çevresi” kent morfolojisinin gelişimi ve değişimi farklı mekânsal ve yapısal özelliklerle gündeme gelir. Söz konusu alan, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun 19.06.1981 gün ve 12850 sayılı Tarihi Sit Alanı ve İstanbul I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 12.07.1995 tarih ve 6848 sayılı kararlarıyla Kentsel ve Tarihi Sit Alanında kalır. Diğer taraftan Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 16.09.1987 tarih ve 3618 sayılı kararıyla korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilir. Devam eden süreçte, 31.12.1994 yılında kapatılır ve

üretimde ara verilir. 1995 yılında üretim teknolojisinin yenilenmesini bekleyen bir dönem başlar. Bu dönemde yapının konumu, boyutları, strüktürü ve mimarisi nedeniyle pek çok kurum ve kuruluşun dikkatini çeker. Mülkiyeti Maliye Hazinesi’ne ait olan yapı, Maliye Bakanlığı’nın 15.12.1997 tarih ve 48381 sayılı kararıyla eğitim ve öğretim tesisi yapılması koşulu ile 29 yıllığına Kadir Has Üniversitesi’ne tahsis edilir. Osmanlı Endüstri mirasının en önemli örneklerinden biri olan bu yapı ve yakın çevresi Bakanlar Kurulu’nun 13.09.2006 gün ve 2006/10961 sayılı kararı ile 5366 sayılı yasa kapsamında “Cibali Yenileme Alanı” olarak ilan edilir (Şekil 1).

Şekil 1. Cibali Yenileme Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı.

Yazımızda konu olarak, yenileme alanı statüsü ile alanın Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası’ndan, Kadir Has Üniversitesi’ne dönüşümünün kent morfolojisindeki mekânsal ve fiziki değişim ve gelişimi işlenir.

İstanbul Cibali Yenileme Alanında 1020-1026 Adalarının Gelişimi ve Değişimi

Cibali Yenileme Alanı, toprak altı kent arkeolojisi, alanın mimari ve kültürel yapısı ve fiziki özellikleri nedeniyle koruma altına alınır; yapılacak her türlü imar çalışması Yenileme

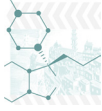
Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu denetimine bırakılır. Koruma altına alınan alan, İstanbul I Numaralı Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun 03.11.2011 gün ve 101 sayılı kararı ile düzeltmelerle uygun bulunan 30.12.2011 onanlı Tarihi Yarımada’ya ait Kentsel, Tarihi, Kentsel Arkeolojik, I. Derece Arkeolojik Sit Alanı için hazırlanan 1/5000 ölçekli Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı sınırları içerisinde yer alır. Diğer taraftan devam eden süreçte İstanbul I Numaralı Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun 19.09.2012 gün ve 277 sayılı kararı ile uygun bulunan 04.10.2012 onanlı ancak, Bakanlık aleyhine açılan davayla revizyonu yapılan Fatih Belediye Meclisi’nin 09.02.2018 gün ve 2018/29 sayılı, İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi’nin 16.03.2018 gün ve 512 sayılı, İstanbul I Numaralı Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun 19.04.2018 gün ve 3253 sayılı kararı ile kabul edilen Fatih İlçesi Tarihi Yarımada’ya ait Kentsel, Tarihi, Kentsel Arkeolojik, I. Derece Arkeolojik Sit Alanı için hazırlanan 1/1000 ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Plan Notları (1/1000 KAUİP) içinde yer alır.

Bu alanda uygulamalar **5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıklarının Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun”** kapsamında İstanbul Yenileme Alanları Koruma Bölge Kurulu’nca onaylı fonksiyon, yapılaşma koşulları ve irtifa şartları geçerli olan projelere göre yapılır (1/1000 KAUİP, II-5-2). Yeni yapılaşmalarda doku bütünlüğü zedelenmeden geleneksel mimari karakter göz önünde bulundurulmalıdır. Birinci derece koruma bölgesinde Hmaks:9.50m. (1/1000 KAUİP, II-2), ikinci derece koruma bölgesinde +50 rakım üzerinde 9.50m., +50 rakım altında Hmaks:12.50m. aşılmamalıdır. (1/1000 KAUİP, II-3). Yeraltı sarnıçları, arkeolojik değerler (1/1000 KAUİP, II, 6-2); özgün halini korumuş yollar ve sokaklar için (1/1000 KAUİP, II, 6-3); Koruma Kurulunca alınacak karar doğrultusunda uygulama yapılmalıdır. Kayıp Taşınmaz Kültür Varlığı Envanterinde yer alan, bilgi ve belgesi bulunamayan ve kayıp ihyası yapılamayan parsellerde ilgili Koruma Kurulu kararı ile yapılaşma koşulları plan notlarının Genel Hükümlerinin ilgili maddeleri çerçevesinde belirlenme şartıyla planda öngörülen işlev yapılabilir (1/1000 KAUİP, IV-E-5).

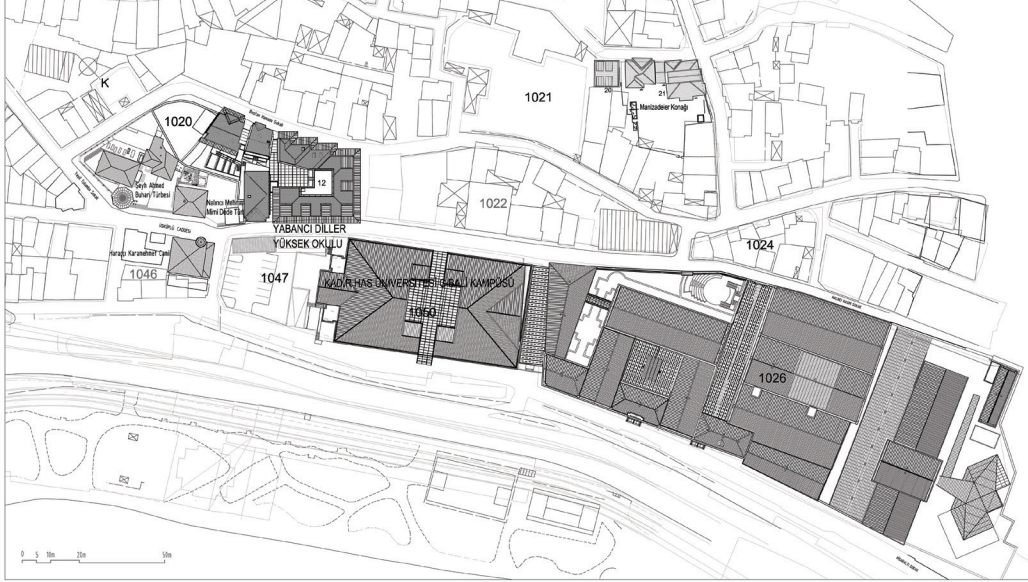
Yenileme alanlarında yapılması düşünülen imar çalışmaları öncesi hazırlanacak projelerde; alanın mimari ve kültürel birikimine duyarlı korumacı bir yaklaşımın ön plana çıkması aranır. Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’na sunulan projeler; mevcut dokuda yer alan yapısal birikimin analitik etüdüleri ve analiz çalışmaları ile birlikte ada avan projesi, silüet öneri paftaları, işlev önerilerinden oluşur. Koruma Kurulu’nca onaylanan ada avan projeleri doğrultusunda tescilli kültür varlıkları yapıların kütle oranları ve inşaat alanları aynı kalmak koşuluyla, bölgenin tarihi gelişim süreci dikkate alınarak, alanın silüetine olumsuz perspektif vermeyecek şekilde uygulama projeleri hazırlanır ve Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’na sunulur. Koruma Bölge Kurulu’nca onaylanan mimari uygulama projeleri İlçe Belediyesince değerlendirilir, ekleri diğer teknik projeler, bilgi ve belgelerle birlikte ruhsat verilmek üzere onaylanır. Projeler, uygulama sürecinde İstanbul Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü, Fatih Belediyesi teknik elemanları tarafından sürekli denetlenir ancak, en önemli sorumluluk kurul kararları ile proje müelliflerine verilir.

Alanın tamamı bu koşullar altında planlanırken uygulama süreci tamamlanan, 1020 ada ve 1026 adalardaki yapılanma sürecini izlemek ve değerlendirmek doğru olur.

Kadir Has Üniversitesi tarafından hazırlanan “Koruma ve Dönüşüm Projesi” nde, Cibali

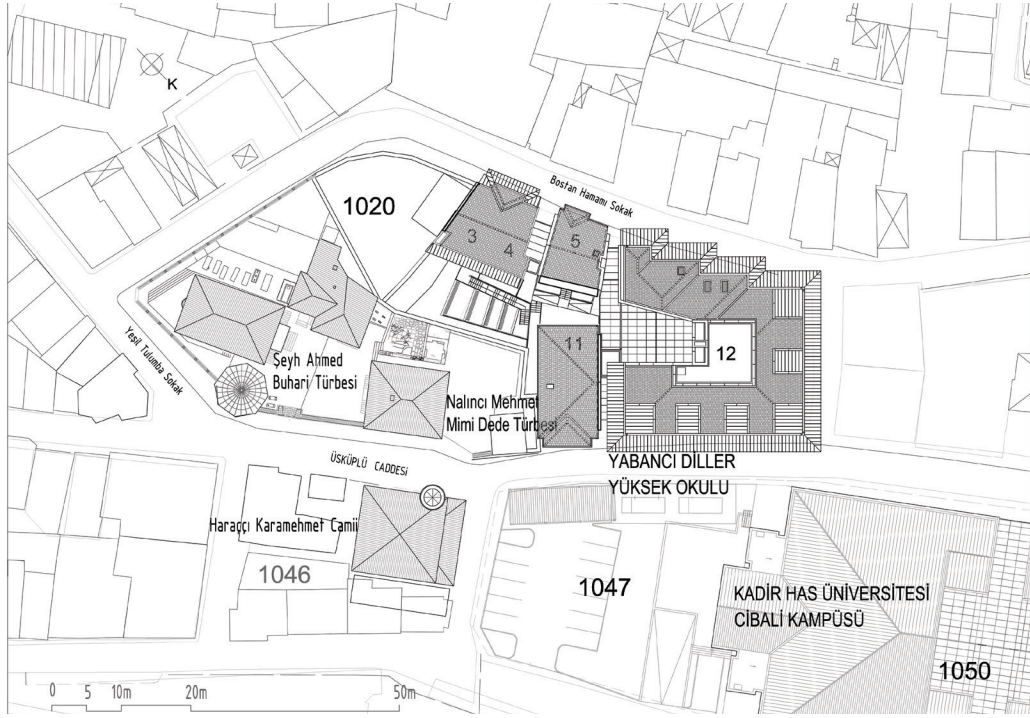

Tütün ve Sigara Fabrikası ve batı yönünde fabrikada çalışan işçilerin yaşadığı yapılar (eski Haraççı Kara Mehmet Mahallesi) yeni Cibali Mahallesi üniversitenin Cibali Kampüsü olarak planlanır (Şekil 2).

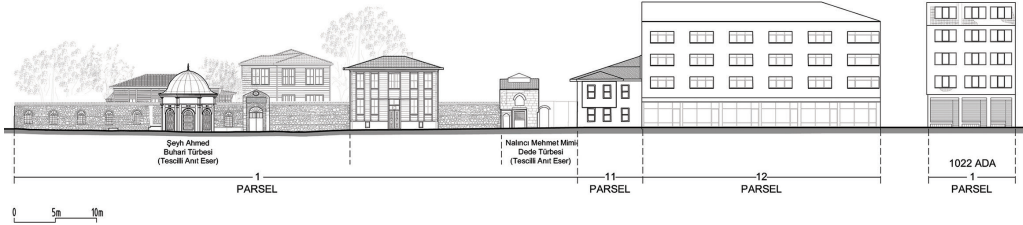
Şekil 2. Cibali Kampüsü vaziyet planı.

1020 ada, kuzeyde Üsküplü Caddesi, güneyde Bostan Hamamı Sokak, doğuda Cemal Efendi Sokak ile sınırlanır (Şekil 3). Adanın doğusu 2. derece koruma bölgesinde Kültürel Tesis Alanına, batısı yenileme alanı bölgesi içinde park ve konut alanına girer. 1020 adada 1, 2, 3, 4, 5, 11 ve 12 no'lu parseller olmak üzere toplam 7 adet parselden oluşur. 1 numaralı parsel, 1. derece koruma bölgesinde yer alır ve proje kapsamı dışındadır.

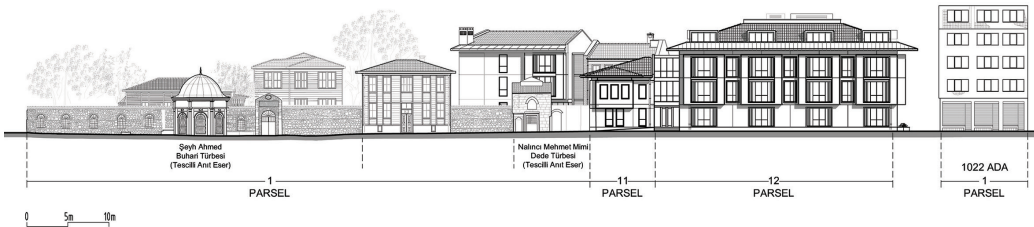

Şekil 3. 1020 Ada vaziyet planı.

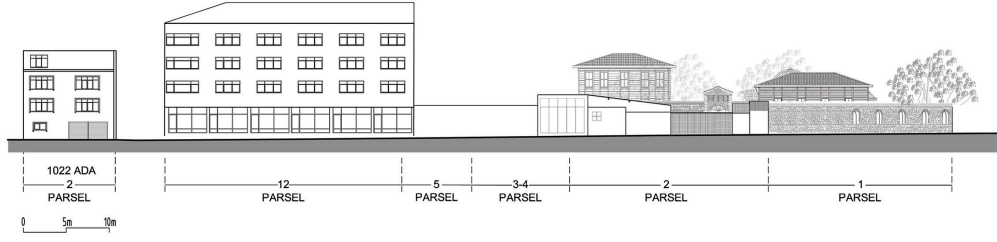
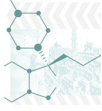
Fatih Belediyesi 24.01.2017 tarih ve 122 sayılı encümen kararı ile 3, 4, 5, 11 ve 12 no'lu parseller tevhid edilir. Yeni parsel numarası 13 olur (Şekil 4-11).

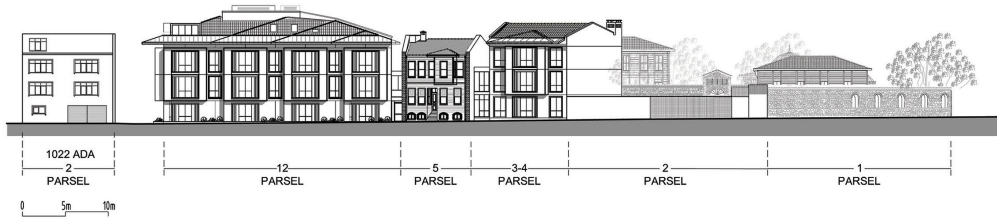
Şekil 4. Üsküplü Caddesi Silueti - mevcut durum.

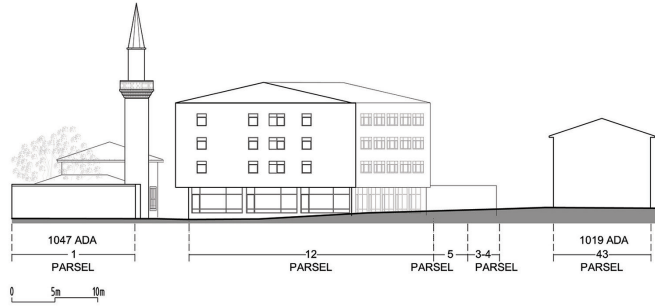
Şekil 5. Üsküplü Caddesi Silueti – yenileme.

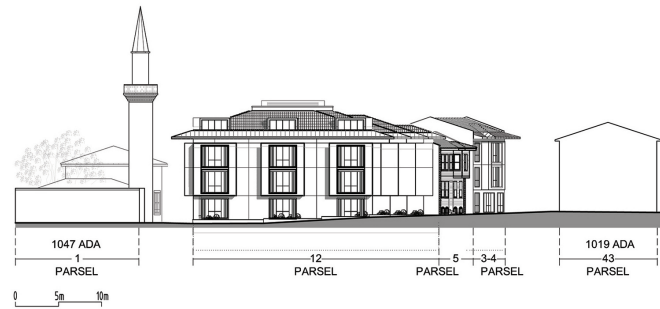
Şekil 6. Bostan Hamamı Sokak Silueti – mevcut durum.

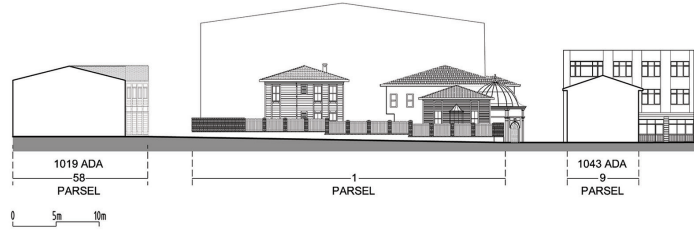
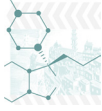
Şekil 7. Bostan Hamamı Sokak Silueti – yenileme.

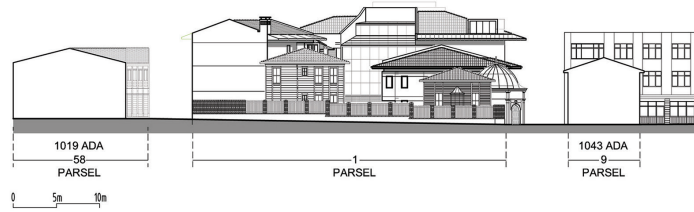
Şekil 8. Bostan Hamamı Çıkmazı – mevcut durum.

Şekil 9. Bostan Hamamı Çıkmazı – yenileme.

Şekil 10. Yeşil Tulumba Sokak çıkmazı – mevcut durum.

Şekil 11. Yeşil Tulumba Sokak çıkmazı - yenileme

1 No’lu parsel: Parsel, 1. derece koruma bölgesinde Kültürel Tesis Alanı’nda olup, üzerinde mülkiyeti Vakıflar Bölge Müdürlüğü’ne ait Şeyh Ahmet Buhari Türbesi, Nalınacı Mehmed Mimi Dede Türbesi ve bu türbelerin hizmetleriyle ilgilenenlere ait 3 ahşap konutla birlikte toplam 5 adet tescilli yapı, hazireler, hamam ve mutfak kalıntıları yer alır.

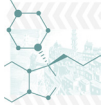
Nalınacı Mimi Dede Türbesi

Unkapanı ile Cibali arasında Küçükmustafapaşa’da yol üzerinde çok eskiden beri ziyaret edilen bir türbedir. Bazı kaynaklarda türbe, İstanbul’un fethine tarihlenir. Yakın zamana kadar akşamları mum yakılan, çevresinde adsız kabirler ile hazirenin yer aldığı önemli bir ziyaret yeridir. (Anonim 1994, 8/330).

Şeyh Ahmed Buhari Tekkesi

Cümle kapısı Üsküplü Caddesi üzerindedir. Kuzeyde aynı cadde üzerinde harem, güneyde yine bu caddenin Yeşil Tulumba sokağı ile yaptığı geniş açılı kavşakta türbe bulunur. Düzensiz planlı avlunun güney kesimine türbenin hemen arkasına tevhidhane, batısına selamlık-derviş hücreleri, mutfağı barındıran binalar; biri küçük diğeri büyük 2 parça hazire konumlanır. Küçük hazire, cümle kapısı ile türbe arasındadır. Büyük olan hazire ise, tevhidhane ile arsanın batı sınırında kalır.

Tekkeye adını veren Şeyh Ahmed Buhari, (ölüm tarihi 1586), Buhara’dan İstanbul’a gelen bir Nakşibendi şeyhidir. İstanbul’a geldiğinde tekkenin bulunduğu evde yaşamıştır. Vefatından sonra III. Murad (1574-1595) kabri üzerine bir türbe inşa ettirir. Türbenin yanında yer alan ev bir takım ekler ve tadilatlar sonucunda tekkeye dönüştürülür. Zamanla bu yapılar bakımsız kalır, II. Mahmud türbe ve tekkeyi yeniden inşa ettirerek vakfına kaydettirir. Türbe ile cümle kapısı dışında kalan bölümler 19.yy sonlarında yenilenir. Tekke, 1925 sonrası bakımsızlıktan harap olur, tevhidhane bölümü yanar. Türbe ise 90’lı yıllarda sağlam ve bakımlıdır. Harem ve selamlık bölümleri kısmen mesken kısmen depolama alanı olarak kullanılır. (Tanman, 1990, 3/175-178; Tanman 1994, 167-168).

2 No’lu parsel: Avan projesinde 2 no’lu parsel eğitim kültür alanı olarak onaylanır. Henüz Kadir Has Üniversitesi mülkiyetine katılmamış olan bu parsel üzerinde herhangi bir yapı bulunmamaktadır.

3 No’lu parsel: Tapu kayıtlarına göre 3 no’lu parsel üzerinde kagir bir yapı yer alır. Bugün parsel üzerinde herhangi bir yapı yoktur.

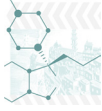
4 No’lu parsel: 11.04.2012 tarihli tapu kaydında arsa olarak belirtilir. Bugün parsel üzerinde herhangi bir yapı bulunmamaktadır. Fatih Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü’nün 18.01.2010 tarih ve 600 sayılı kararıyla hazırlanan İmar Durumu Plan notlarında 4 no’lu parsel kentsel yenileme alanları içinde, 2. koruma bölgesinde, konut alanında kalır. Parselin bir bölümü park alanına terk edilmiştir. Bu parselde Yenileme Bölge Kurulu Kararı alınmadan uygulama yapılamaz. İrtifa h:9.50 m. olarak belirlenir.

5 No’lu parsel: 17.06.2011 tarihli tapu kaydında 5 parsel üzerinde sivil mimari örneği bahçeli ahşap bir ev bulunur. Pervititch Haritası’nda pafta 20’de yapının ahşap, 2,5 katlı, Marsilya kiremitli kapı numarası 25 olduğu belirtilir. 02.11.1990 tarihli 1/5000 ölçekli Koruma Nazım İmar Planında özel plan yapılacak alanda kalır. Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 16.01.1987 tarih ve 3618 sayılı kararına göre tescilli sivil mimarlık örneğidir. Parsele ilişkin İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 08.06.1994 tarih ve 5700 sayılı kararıyla restitüsyon projesi onaylanır, projenin onay tarihinden sonra yürürlüğe giren Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 05.11.1999 tarihli 660 sayılı ilke kararındaki koşullar yönünden eksik kaldığı için Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü denetiminde temel kazısı yapılarak, temel rölövesinin hazırlanması istenir. İstanbul IV Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun 09.05.2007 tarih ve 1360 sayılı kararıyla koruma grubu II olarak belirlenir. Fatih Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü’nün 18.01.2010 tarih ve 600 sayılı kararıyla hazırlanan İmar Durumu Plan notlarında 5 no’lu parsel kentsel yenileme alanları içinde, 2. koruma bölgesinde, konut alanında kalmaktadır. İrtifa mevcut konut yüksekliği (h:9.50 m) olarak belirlenir. Parselin bir bölümü park alanına terk edilir. Bugün parsel üzerinde yıkılmış bina duvarları mevcuttur. Bu parselde “Yenileme Kurulu Kararı alınmadan uygulama yapılamaz” notu bulunmaktadır.

Bu kapsamda çalışmanın yapılabileceği boş alanlarda ve uygun kısımlarda yaklaşık 0.00-3.50 metre arası derinliğe kadar yer altı yapısı araştırılması, genel zemin durumu ve uygulama projesi kapsamında bina temel kalıntılarının belirlenmesine yönelik olarak jeoradar araştırmaları ve yer radarı profil çalışmaları düzenlenir. Çalışma alanında toplanacak jeofizik verilerin sağlıklı değerlendirilebilmesi için öncelikle çalışma sahasının temizlenmesi sağlanır, bu işlemin ardından zeminin ıslaklık, nem durumu ve üst yüzey göz önünde bulundurularak yer radarı yöntemi uygulanıp, yer yapı kesitleri oluşturulur. Yapılan bu çalışma sonucu tespit edilen mevcut tarihi kagir kalıntının, dikdörtgen planlı, mimari elemanlara ve arazi kotuna dayanılarak yapının bodrum kat seviyesinde bütün özellikleri belirlenir.

Yenileme Kurulu kararı doğrultusunda parselde Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü denetiminde temel kazısı yapılır ve elde edilen verilere göre kazı yapılan alanda kazı rölövesi hazırlanır.

Dikdörtgen planlı yapı dört adet mekân, bir koridor, zemin kata ait olduğu anlaşılan giriş merdiveni altı ve aydınlık bölümünden oluşan mekanların kapıları ise kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan karo mozaik döşemeli koridora açılan alanlara ulaşır.

Yapının dış duvarları moloz taş duvarlarla çevrilidir. İç bölücü duvarlarda ise moloz taş malzeme ve harman tuğla ve yer yer devşirme malzeme kullanımı bir arada görülür. Duvar sıvası çamur harçla yapılmış, sıvanın üzeri kireç boyalıdır. Mekanların zeminleri sıkıştırılmış toprak ve karo mozaik döşeme malzemesi ile kaplıdır.

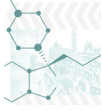
Çalışmalar doğrultusunda elde edilen veriler sonucunda hazırlanan temel kazısı rölövesi ve yapının tarihi yazılı-çizili-görsel belgeleri doğrultusunda restitüsyon çalışmaları yapılır. 5 Parseldeki yapı, 1932 Pervititch Haritası’nda ve 1933 hava fotoğrafında kazı verileri ile örtüşecek şekilde açıkça görülür (Şekil 12-14). Yapı, sarı renge boyalı, ahşap ve marsilya kiremit örtülü olduğu anlaşılır.

Şekil 12. Pervititch haritası, 1932.

Şekil 13. Hava fotoğrafı, 1933.

Şekil 14. Hava fotoğrafı, 2000.

Bütün tarihi veriler ışığında da 1020 ada için hazırlanan avan projesine uygun olarak 5 parseldeki tarihi yapının restitüsyon verileri elde edilir ve bu veriler doğrultusunda rekonstrüksiyon projesi hazırlanır.

İstanbul I Numaralı Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 18.11.2016 tarih ve 2228 sayılı kararı ile 5 parselde yer alan taşınmaza ilişkin iletilen restitüsyon ve rekonstrüksiyon projelerinin ve temel kazısı rölövesinin uygun olduğuna karar verilir. Kurul onaylı projeler doğrultusunda uygulamalara devam edilir.

11 No’lu parsel: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun 16.04.1966 tarih ve 3108 sayılı kararı ile parselin türbe tarafındaki yan bahçeye cephe yapmamak ve türbe saçağında yüksek olmamak kaydıyla imar mevzuatına göre inşaat yapma hakkı tanınmıştır. 11.04.2012 tarihli tapu kaydında 11 no’lu parsel üzerinde bodrum, zemin, bir normal katlı kagir bir yapı bulunur. Fatih Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü’nün 18.01.2010 tarih ve 600 sayılı kararıyla hazırlanan İmar Durumu Plan notlarında 11 no’lu parsel kentsel yenileme alanları içinde, 1 ve 2. koruma bölgesinde, park alanında kalmaktadır. İrtifa 9.50 m olarak belirlenir. Bugün parsel üzerinde 12x7.5m. ölçülerinde bodrum, zemin, bir normal katlı kagir bir yapı yer alır.

Yenileme Kuruluna sunulan projede mevcut yapının güçlendirilerek yeniden kullanımı önerilir ve proje önerilen şekilde onaylanır.

12 No’lu parsel: 11.04.2012 tarihli tapu kaydında 12 no’lu parsel üzerinde zemin üzeri 3 normal katlı betonarme bir işhane yer alır. 1020 ada üzerinde yer alan betonarme yapı,

boyutları ile en yoğun yapı olarak dikkat çeker.

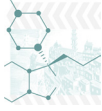
İstanbul İli, eski Haraççı Kara Mehmet Mahallesi, yeni Cibali Mahallesi 238 pafta, 1020 ada, İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 12.07.1995 gün ve 6848 sayılı kararıyla Kentsel ve Tarihi Sit alanında bulunur. Şahıs mülkiyetinde yer alan 4-5-11 parselin tevhidini için başvurulmuş, İstanbul Yenileme Alanları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun 05.03.2010 tarih ve 1334 sayılı kararıyla 5 parselin tescilli olması nedeniyle parsellerin bulunduğu alandaki Yenileme Avan Projeleriyle birlikte değerlendirilmelerine karar verilmiştir.

Yenileme projesi başlangıcında 12 parsel üzerinde bulunan yapının bodrum katında eski kültür ve yerleşmenin bir parçası olan su kuyusu bulunmaktadır. Üzerindeki mevcut yapının yıkılması sürecinde bu su sistemi arkeolojisi mirasının korunmasına özen gösterilir. Koruma projeleri hazırlanan su kuyusu yapısı, niteliksiz eklerden arındırılarak koruma altına alınır.

Bizans döneminde İmparator Constantinus (M.S. 324-337) İstanbul kent sınırlarının Cibali bölgesinin doğu komşusu Unkapanı sınırlarına kadar büyüdüğü tahmin edilmektedir (Ahunbay ve Ahunbay, 1994, 74). Bölge, II. Theodosius döneminde (MS. 408-450) kara surlarının inşa edilmesinin ardından (Foss ve Winfield, 1986, 42) Haliç surlarının da örülmesiyle kent içine dahil olmuştur (Schneider 1977, 308). Bölgedeki en erken yapılaşma Pantepoptes Manastırı’nın (bugünkü İmareti-Atik Cami) inşasıyla başlar. Civardaki diğer bir önemli yapı kompleksi de geriye kilisesi kalmış olan (bugünkü Zeyrek Cami) 12. yüzyılda İmparator İonnes Komnenos ve eşi Eirene’nin yaptırdığı içinde kütüphane, hastane, göz sağlığı merkezi ve yaşlılar evi bulunan döneminin en büyük sağlık kuruluşu Pantokrator İsa Manastırı’dır. (Gyllius, 1997, 169-179).

Osmanlı döneminde imar ve iskân faaliyetlerinin eski mekansal kodlamalara göre rehabilitasyonu yapılır (Ortaylı, 1977, 77-97). Semtin yamaçları dini tesislerle donatılırken, Haliç’e yaklaştıkça neredeyse düzlük bir alana dönüşen kıyılar üretim ve ticari faaliyetlerin şekillendirdiği bir yapılaşma ile karşımıza çıkar. Pirî Reis, Murad Reis, Lala Mustafa Paşa ve Kemal Reis gibi kaptan-ı derya ve paşaların ikamet ettiği, Rum ve Yahudilerin yoğunlukta olduğu (Taşkın, 1994, 428-429), bekarların kaldığı bir bölgedir (Koçu, 1965, 3547-3549).

Başlangıçta su ihtiyacı kentin yakın çevresindeki kuyulardan sağlanmıştır. İmparator Hadrianus döneminde (117-138) başlayan su şebekesi çalışmaları İmparator Valens, I. Theodosius, II. Theodosius, Marcianus ve İustianianus’un döneminde devam ettirilmiştir (Crow, 2008, 14-15). Valens Kemerine buna örnektir (İnciciyan, 1956, 57). Kaynaklarda suyollarının güzergâhı tartışmalıdır. Bir görüşe göre kent, İstranca, Halkalı ve Belgrad Ormanları’ndan gelen kaynaklarla (Dirimtekin, 1959, 217-243); diğer bir görüşe göre yalnızca Halkalı ve Kırkçeşme kollarıyla beslenmektedir (Ertuğrul, 1989, 135). Halkalı Suları Osmanlı döneminde çeşitlendirilerek on altı kaynaktan beslenir hale getirilmiştir. İstanbul’un su sistemi en kapsamlı müdahaleyi Kanuni döneminde görmüştür. Kırkçeşme suyolları buna örnektir (Kuban, 1996, 262-264). Halkalı Suları Edirnekapı civarındaki Sulukule’den kente girer, Bozdoğan Kemerine’ne kadar gelir ve bugün İstanbul Üniversitesi merkez kampüsünün yerinde bulunan Nympheum Maximum ve altındaki sarnıç veya makseme bağlanır. Belgrad Ormanlarından başlayan Kırkçeşme Sularının ise Balıklı Havuz civarında İstranca Suyu ile birleşerek Eyüp üzerinden Eğrikapı’ya geldiği ve buradan şehre girdiği düşünülür (Çeçen, 1999, 52-68). Suyun düzenli bir şekilde depolanıp dağıtılabilmesi kent içinde de maksem, sarnıç, su terazisi ve tali isale hatları gibi bir takım yapı ve sistem

elemanlarına ihtiyaç vardır. Başlıca maksemeler Yedikule, Aksaray, Beyazıt, Sultanahmet, Ayasofya ve Tahtakale civarındadır. İsale hatları tuğla künklerle inşa edilmiştir.

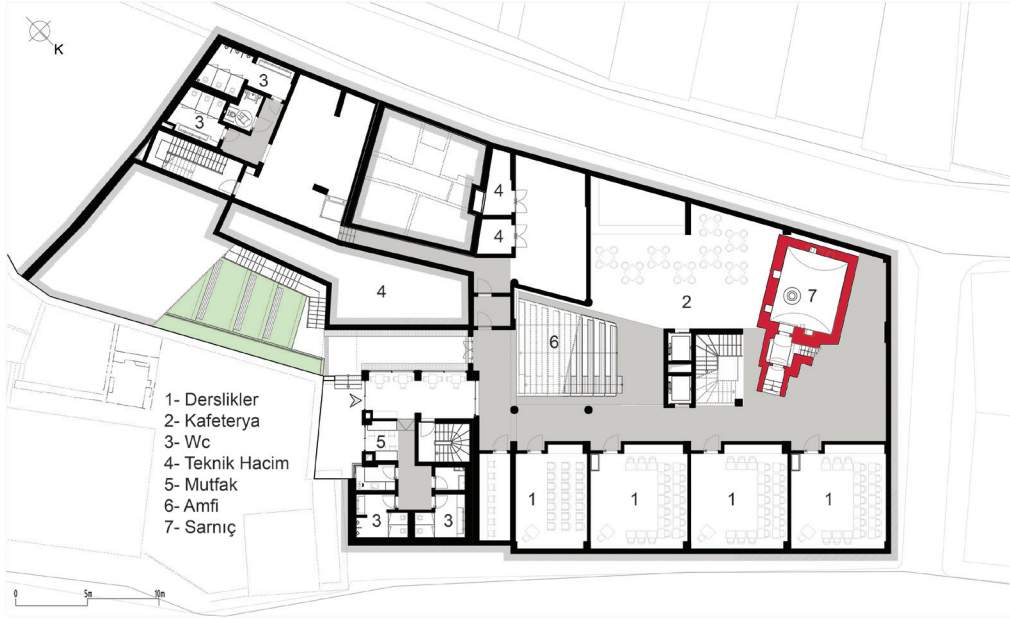
Tarihi Yarımada'nın hemen her yerine dağılmış olan sarnıçların sayısı 1892 yılında 33 olarak bilinirken, daha sonra Semavi Eyice bu sayıyı 60-65 civarında güncellemiş, Kerim Altuğ ise 158 sarnıcın kataloglarını oluşturarak, karşılaştırmalı analizlerini yapmıştır (Altuğ, 2013). Su sisteminin en önemli elemanları olan sarnıçlar ile ilgili bilgilerimiz sürekli güncellenmektedir. Cibali ve çevresinde gerçekleşen alt yapı çalışmaları ve inşaf hafriyatlar sırasında Bizans dönemine tarihlenen Üsküplü Caddesi Sarnıcı, Bıçakçı Çeşme Sokağı Sarnıcı ve Ayazması, Tepedelen Çeşmesi Sokağı Sarnıcı gibi su tesislerinden başka yeni yapı kalıntılarında da rastlanmaktadır.

Maksemeler suyu farklı bölgelere dağıtmak, sarnıçlar suyu biriktirmek, su kemerleri su yolunun seviyesini aynı seviyede tutmak, su terazileri suyun değişen basıncını dengelemek için kullanılmıştır. Su dolapları ise suyun çok derinden geldiği ve su terazileri ile basıncı dengelenip yükseltilemediği durumlarda, içerisinde daha derine uzanan bir su kuyusunun bulunduğu ve bu şekilde suya erişimin sağlandığı yapılardır. Dolayısıyla söz konusu yapı kalıntısının da Kırkçeşme isale hattı ile bağlantılı olması muhtemel Osmanlı dönemine tarihlenen bir su dolabı olmalıdır (Seçgin, 2018, 12).

12 Parsel sınırları içerisinde bulunan su dolabı için doğu yönünde 3 basamak, kuzey yönünde ise 15 basamak ile 1.85x2.08m. ölçülerindeki tonoz örtülü bir merdiven holüne ulaşılır. Merdiven holünden taş söveli bir kapı boşluğuyla Osmanlı tuğla-taş almaşık duvarlı, iç duvar yüzeyi sıvalı, 4.47x5.38m. ölçülerinde üzeri tonoz örtülü ana mekâna ulaşılır. Parsel sınırları dışında batı yönünde devam ettiği düşünülen su dolabının, Cibali bölgesindeki su sisteminin bir parçası olduğu düşünülmektedir. Ana mekânda taş bilezik ağızlı bir su kuyusu bulunmakta ve kuyu içerisinde mevcut olan su temiz su olup, kuyu derinliği yaklaşık 3 m.'ye ulaşmaktadır.

1020 ada Yabancı Diller Yüksek Okulu projesinde 12 parselde dersliklerin bulunduğu binanın bir parçası konumunda olan su dolabı onararak, kent arkeolojisi ziyaret noktasına dönüştürülür. Böylesine zengin kültür mirasına sahip ve mimari, arkeolojik çeşitlilik sergileyen bir adada mevcut toprak altı ve üzeri yapılar özenle belgelenip korunurken, yeni yapılaşmaya da olanak sağlanır.

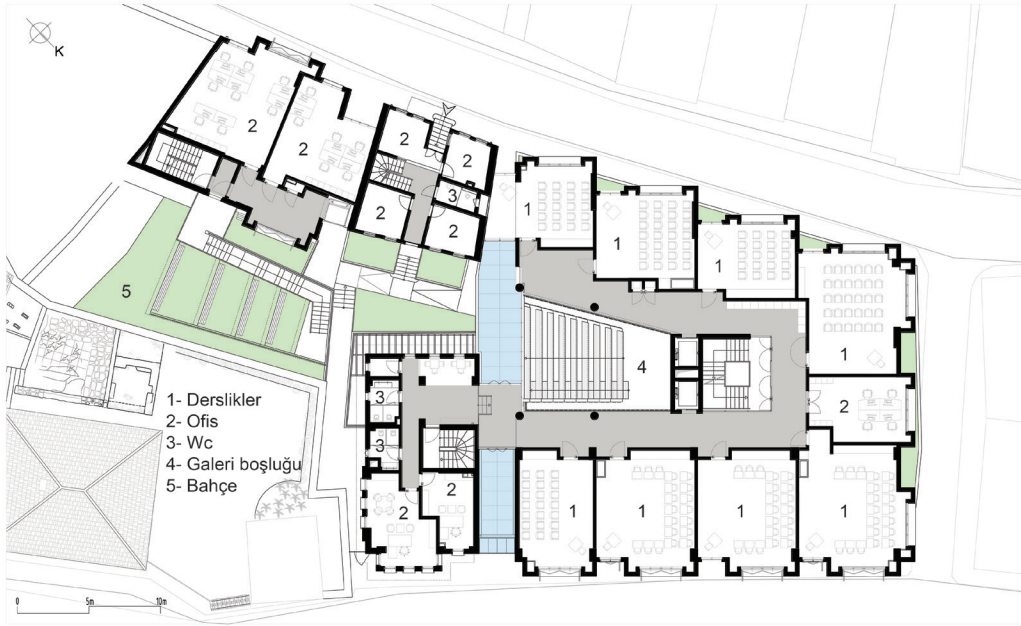
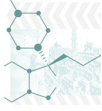
1020 Ada yeni 13 parsel (eski 3,4,5,11,12 parseller) için kurul onaylı yenileme ada avan projesi doğrultusunda, tescilli kültür varlığı yapılar haricinde kütle oranları, inşaat alanları aynı kalmak koşuluyla, bölgenin tarihi gelişim süreci dikkate alınarak, alanın silüetine olumsuz perspektif vermeyecek şekilde uygulama projesi hazırlanır. 1020 ada içerisinde proje kapsamında konumlandırılmış olan yapı grupları, ada içerisindeki 1. derece koruma bölgesinde yer alan türbe yapılarına komşu olup, bu değerler içerisinde bir iç avlu oluşturacak şekilde tarihi doku ile bütünlük sağlayarak, şeffaf geçişlerle tescilli sivil mimari örneğinin (5 parsel) ve arkeolojik yapı kalıntısının (12 parsel su dolabı) da yeni yapılarla değerlendirildiği bir eğitim kültür alanı olarak planlanır. İstanbul I Numaralı Yenileme Alanları Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu 18.11.2016 tarih ve 2230 sayılı kararı ile sunulan projelerin uygun olduğuna karar verilir (Şekil 15-28).

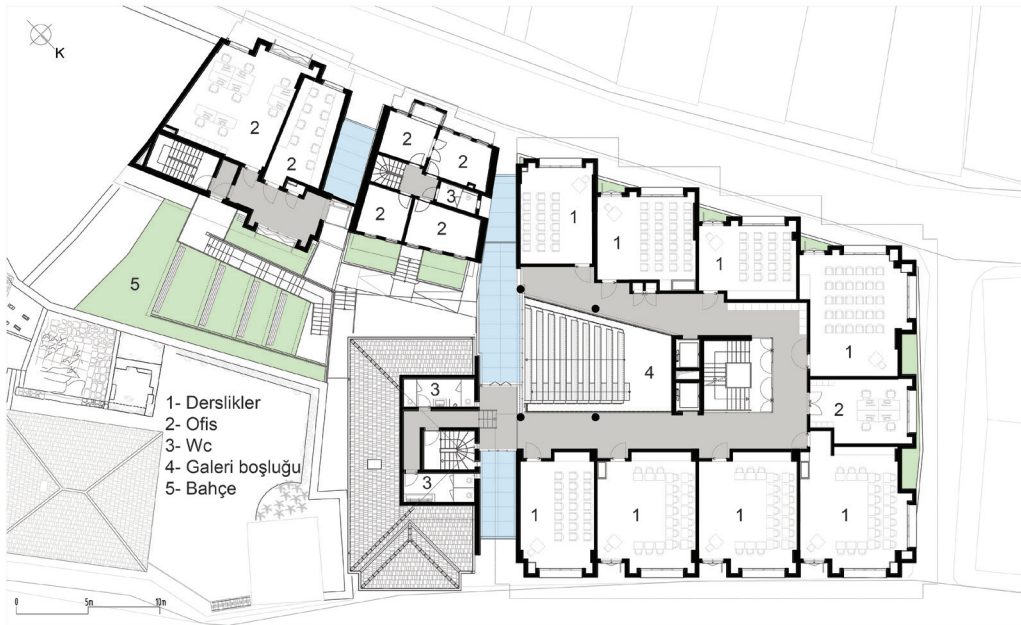
Şekil 15. Bodrum kat planı.

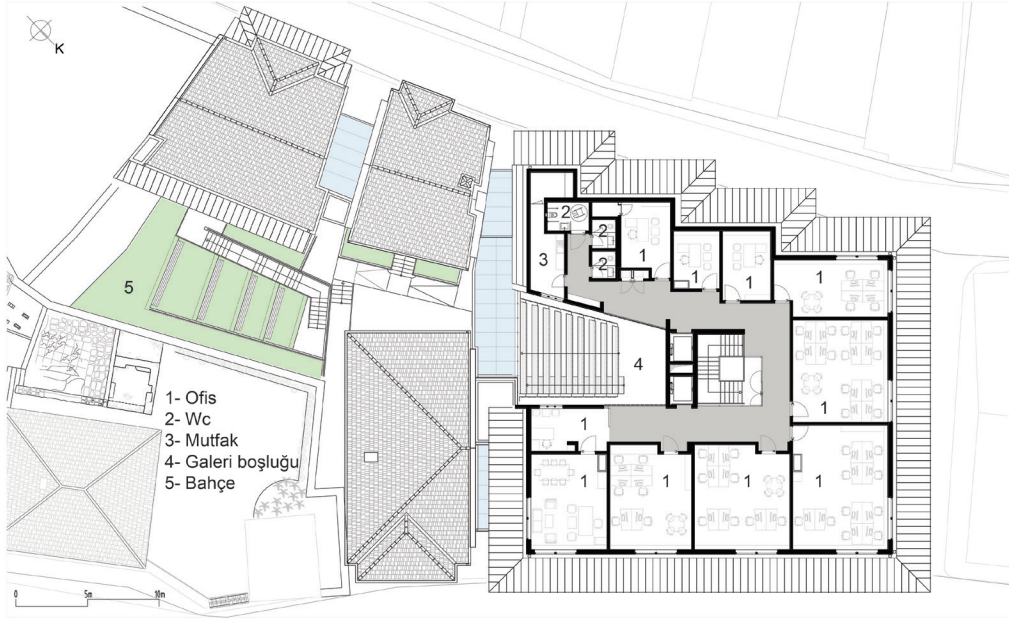
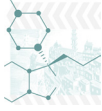
Şekil 16. Zemin kat planı.

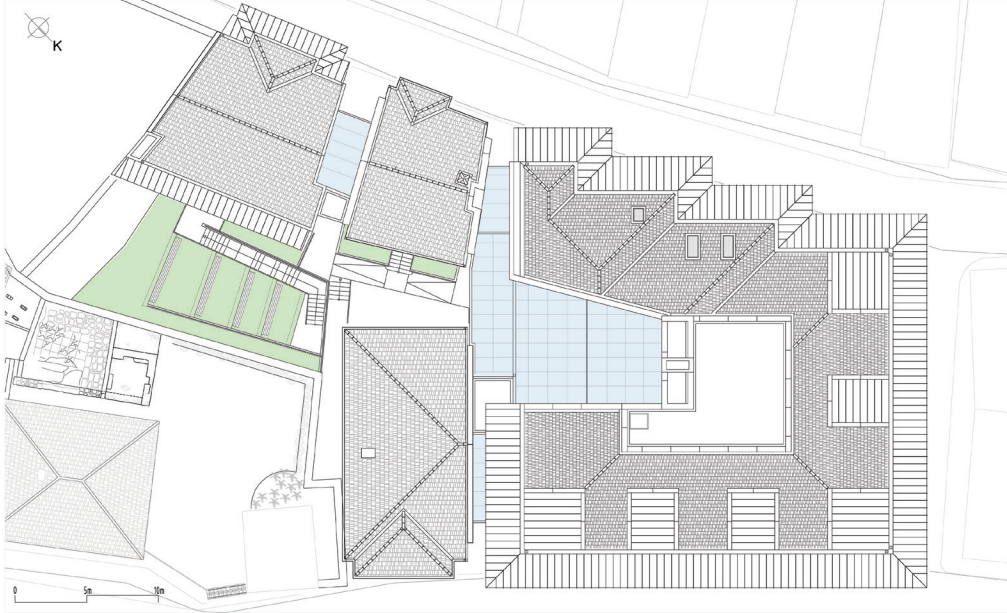
Şekil 17. 1. Kat planı.

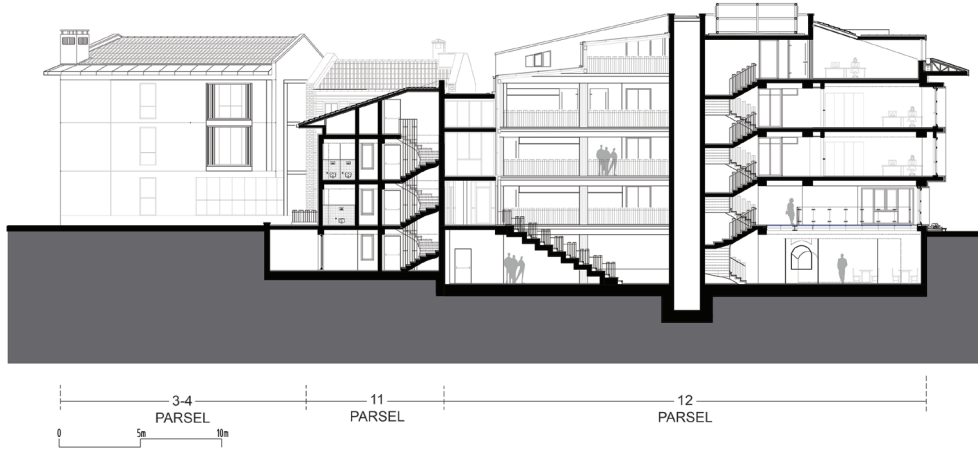
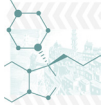
Şekil 18. 2. Kat planı.

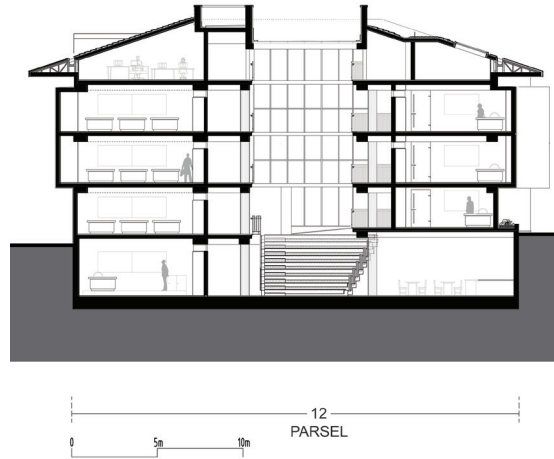
Şekil 19. Çatı katı planı.

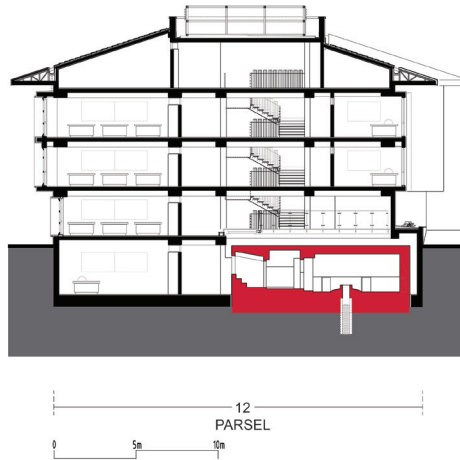
Şekil 20. Çatı katı planı.

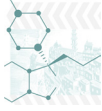
Şekil 21. A-A kesiti.

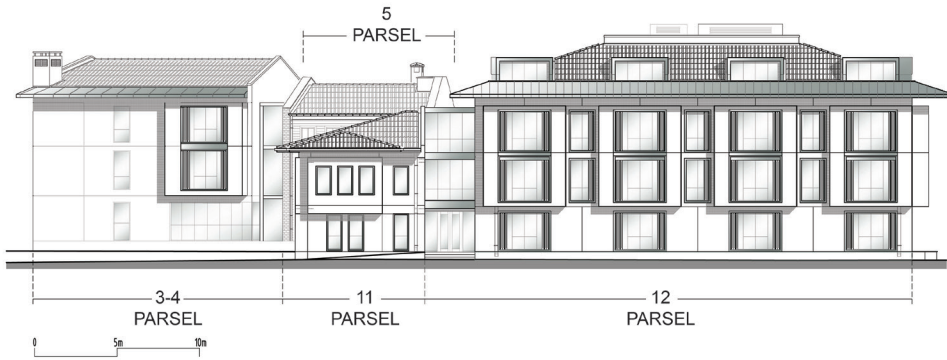
Şekil 22. B-B kesiti.

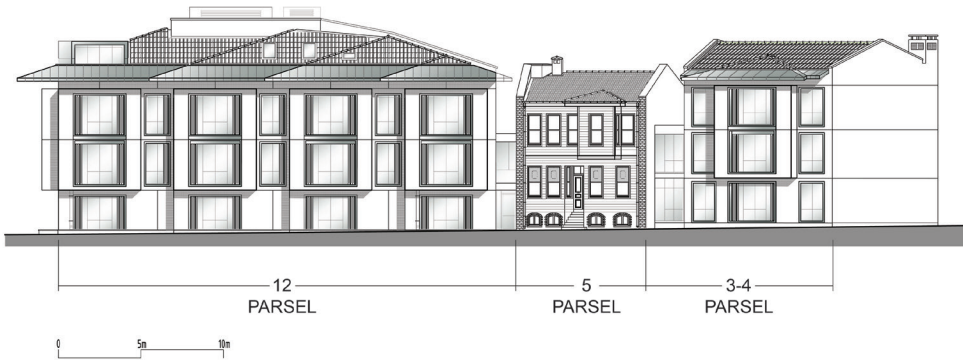
Şekil 23. C-C kesiti

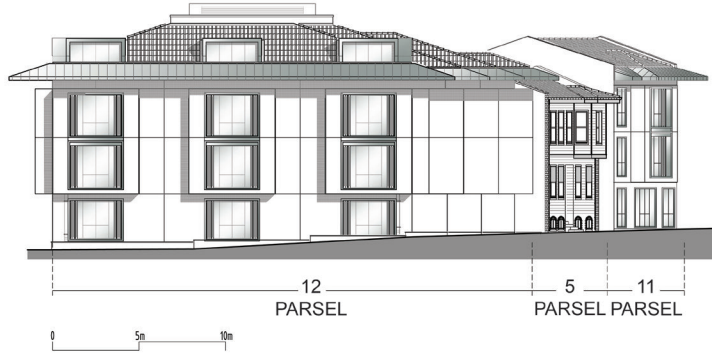
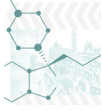
Şekil 24. D-D kesiti.

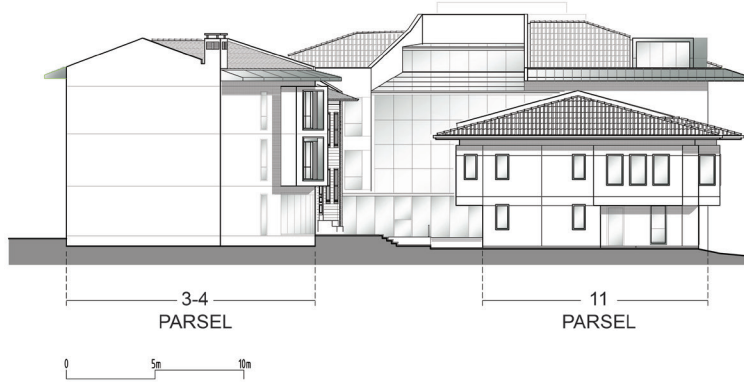
Şekil 25. Kuzeydoğu cephesi.

Şekil 26. Batı cephesi.

Şekil 27. Kuzeybatı cephesi.

Şekil 28. Güney cephesi.

1020 ada, koruma, yenileme ve kullanma kriterlerini olabildiğince uygulayan bir dönüşüm projesi olarak, uygulaması tamamlandı ve kullanıma açıldı. Kadir Has Üniversitesi, kuruluşunun 20. Yılıni 28.05.2017 tarihinde geride bıraktı ve 20 yıllık bu süreçte planlanan alanın yarıya yakını yenilenebildi (Şekil 29 – 31).

Şekil 29. Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası Haliç silüeti, 1998.

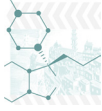
Şekil 30. Kadir Has Üniversitesi (KHÜ) Haliç silüeti, 2013.

Şekil 31. KHÜ Yabancı Diller Yüksek Okulu eklendikten sonra Haliç silüeti, 2018.

1026, 1050 ve 1047 adalarda bulunan mevcut yerleşik yapılar, bu 20 yıllık süreçte onarılarak üniversitenin kullanımına kazandırılan, “Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası’nın özgün mekanları ve bölümleridir.” Proje, son derece özenli ve kapsamlı restorasyonu ile içinde yer aldığı tarihi çevrenin gelişimine katkısı nedeniyle Avrupa Nostra 2003 yılı ödülüne layık görülmüştür.

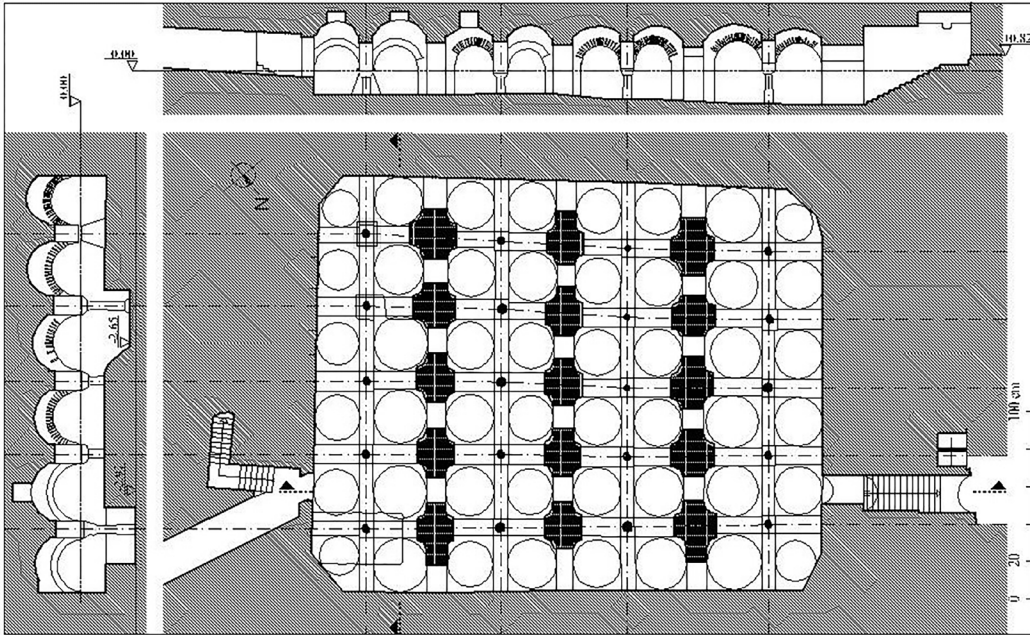
Ardından devam eden süreçte C Bloкта yapılan uygulamalara değinmek gerekir.

1026 Ada Cibali Sarnıcı

Kadir Has Üniversitesi, C Blok Sanat ve Tasarım Fakültesi bodrum katında hizmet vermekte olan Rezan Has Müzesi içinde bir Osmanlı hamam kalıntısı ve müzenin kuzeybatısından bir geçitle ulaşılan Bizans Sarnıcı'dır (Şekil 32 – 34). C Blok restorasyonu sırasında betonarme strüktürün sökümü ve İstanbul Arkeoloji Müzesi arkeologları gözetiminde yapılan temel kazısı ve zemin güçlendirmesi sırasında temel seviyesinde bir Osmanlı dönemi hamam kalıntısına rastlanır. Bunun üzerine, bu seviyedeki tüm toprak dolgu boşaltılarak hamam kalıntısı ile betonarme yapıdan önceki özgün kagir yapıdan arta kalan temel elemanları ortaya çıkarılır. Kazı çalışmaları sırasında, C Blok arka avlusunun altında yer aldığı bilinen Bizans sarnıcına bağlanan geçit de ortaya çıkar ve böylece kazı çalışmaları sarnıcı da kapsayacak şekilde genişletilir.

Bizans döneminde inşa edilen çok sayıdaki sarnıcın yanı sıra, bazı yapı ve kilise bodrumlarının da zorunlu kalındıkça sarnıç haline getirilerek su biriktirme amacıyla kullanıldığı tahmin edilir. Ayrıca tonoz örtüleri çok sayıda sütunla taşınan sarnıçların, üzerinde yükselen bina için depreme karşı güvenli bir temel sistemi oluşturdukları düşünülmektedir. Osmanlı döneminden itibaren işlevini yitiren sarnıçların çoğu boş, karanlık bodrum katlar halinde ve üzerine inşa edilen yapıların altında kalarak, hatta tam envanteri bile bilinmeden günümüze ulaşır (Alper, 2006, 191).

Şekil 32. Cibali Sarnıcı planı.

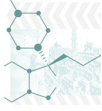
Şekil 33. Cibali Sarnıcı kesiti.

Şekil 34. Cibali Sarnıcı.

Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası arazisi içindeki sarnıç II. Dünya Savaşı yıllarında erzak ambarı olarak kullanılır. 1940 yılında İstanbul Arkeoloji Müzesi elemanları tarafından fotoğrafları çekilerek belgelenen sarnıçla ilgili rapor veya makale yayınlanmamış; Müller-Wiener haritasında da yeri işaretlenmiş ancak metinde bilgi verilmemiştir (Müller-Wiener, 2001, ek-harita).

Sarnıçlar genellikle Bizans dönemindeki özgün adı (örneğin Floksenus Sarnıcı), yakınında/altında oldukları yapılarla (örneğin Brias Sarayı Sarnıcı, Pantepoptes Manastırı Sarnıcı)

yahut mimari özelliklerine bağlı nitelermelerle (örneğin Binbirdirek Sarnıcı) adlandırılırlar. Hangi yapıya ait olduğu tarihi kaynaklardan bilinmeyen örnekler ise, bulunduğu semt veya caddeye göre tanımlanır. Bu nedenle konumuz olan yapı, Cibali semti ve onunla aynı adı taşıyan tütün fabrikası mekanlarıyla ilişkisine dayanarak, “Cibali Sarnıcı” diye adlandırılır. Cibali halkı çevredeki cami, çeşme gibi yapılarla birlikte bu sarnıç için de “Seferikos Sarnıcı”, “Sivrikoz Sarnıcı” adlarını kullanmaktadır.

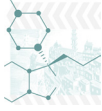
İstanbul’daki kapalı sarnıçların planlama ilkeleri, malzeme kullanımı ve inşaat teknikleri açısından bazı ortak özellikleri vardır. Literatürde plan özelliklerine göre “tek üniteli”, “tek sıra destekli”, “iki sıra destekli”, “üç sıra destekli”, “çok destekli” gibi tiplere ayrılırlar. Cibali Sarnıcı çok destekli plan tipine sahip bir yapıdır. Sarnıcın güneydoğu köşesinde yapılan arkeolojik sondaj kazısında, sarnıçların tamamına yakınında olduğu gibi tuğla döşeli taban yüzeyine ulaşılmış ve mekân yüksekliği elde edilir. Duvarlar su geçirmez, ince tuğla kırıklı pembe renkteki kalın horasan harcıyla sıvalıdır (Alper, 2006, 191-192).

Araştırmalara göre kapalı sarnıçlar -köşelerden sızıntıları önlemek üzere- pahlı inşa edilmiş veya eğrisel biçimde sıvanmış; içine inişi kolaylaştırmak üzere duvarlardan birine bitişik birer merdiven konulmuştur. Sütunlar ve başlıkların genellikle daha eski yapılardan alınmış devşirme malzeme olduğu görülür. Sütun ve ayakları birbirine kemerlerle bağlanmış olup, üstleri tuğlayla örülmüş tonozlar şeklindedir. Örtülerin tüme yakınına kubbemsi tonoz, çapraz tonoz ve az bir uygulama olarak beşik tonozlar oluşturur. Tonoz örtüyü taşıyan mermer sütunların üstlerinde, çoğunlukla kaba işçilikli kompozit ya da iyonik tipte mermer başlıklar bulunur. Bunların da üstlerine ve kemer ayağının altına bir impost başlık yerleştirilmiştir (Eyice, 1994, 470). Cibali Sarnıcı da tanımlanan bu özelliklere uygun mimarisi ve duvar örgüsünde “gizli tuğla” adı verilen örgü tekniğinin varlığına dayanarak –bu teknik 11.yüzyıl ortalarından 12.yüzyıl sonuna kadar kullanılmıştır (Kahya 1997, 684-685)- İstanbul’daki Bizans sarnıçlarının önemli bir örneği olarak değerlendirilebilir.

Cibali Sarnıcı’nın C Blok ile bağlantısının sağlanmasından sonra Rezan Has Müzesi ile ilişkilendirilerek mimariye dahil edilmesi ve sergileme amaçlı özgün bir mekân olarak kullanılması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda öncelikle yapının statik durumu, nem, rutubet ve özgün mekân kotlarına ulaşmak amacıyla arkeolojik sondaj çalışmaları devam etmektedir.

Sonuç olarak; 5366 sayılı yasanın kabul edilmesinin ardından Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenen, 24/05/2006 tarihli 2006/10501 sayılı Süleymaniye Kentsel Yenileme Alanı, 03/07/2007 tarihli 2007/12375 sayılı Nişanca ve Sultanahmet Bölgeleri Kentsel Yenileme Alanı, 26/11/2007 tarihli 2007/12893 sayılı Kapalıçarşı ve Çevresi (Beyazıt-Molla Fenari-Taya Hatun Mahallesi) Kentsel Yenileme Alanı, 03/04/2006 tarihli 2006/10299 sayılı I. Bölge Kentsel Yenileme Alanı, 13/09/2006 tarihli 2006/10961 sayılı 2. Bölge Kentsel Yenileme Alanı, 19.10.2006 tarihli 2006/11296 sayılı Hatice Sultan, Neslişah, Tahta Minare, Balat Karabaş, Atik Mustafa Paşa Mahallelerinin acele kamulaştırılması ve 06.07.2007 tarihli 2007/12429 sayılı ve 2006/10961 sayılı kararnamenin eski listede değişiklik yapılmasına dair kararın yürürlüğe konması ile belirlenen alanlar içerisinde; 5366 sayılı kanun çerçevesinde İstanbul Yenileme Alanları Koruma Bölge Kurulunca onaylanacak avan projelere göre uygulama yapılır.

İstanbul Tarihi Yarımada’da koruma çalışmalarının devam ettiği iki önemli yenileme alanı, yapılan özenli çalışmalar ile ön plana çıkar. Bunlardan ilki Cibali Yenileme Alanı

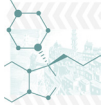

yenileme çalışmaları, diğeri ise Beyoğlu bölgesinde Tarlabası Yenileme Alanı’dır. Yenileme alanı yasanın kabulünden sonra ilan edilen bütün alanlarda tarihi, mimari, kültürel ve arkeolojik değerlerle, özgün sosyal ve kültürel birikim korunarak yenilenirken, Cibali Yenileme Alanı üstlendiği eğitim ve kültürel işlevi nedeniyle farklı gelişmelerle gündeme gelir. Tütün ve sigara işleyen bir Osmanlı endüstri mirasının Kadir Has Üniversitesi Cibali Kampüsü’ne dönüşümü doğruları fazla önemli bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Bütün Yenileme alanlarında mevcut tescilli kültür varlıkları korunarak özgün işlevleri ile geleceğe taşınırken, yeni eklenen yapılarla mevcut dokunun mimari uyumuna özen gösterilir. Zemin altındaki kent arkeoloji mirası korunarak kullanıma katılır. “Mevcut tarihi kültürel mirasa komşuluk”, tarih üzerinde yapı yapma, arkeolojik katman üzerine yapı inşa etmek, yenileme alanlarında sıkça görülen koruma ve yenileme uygulamaları olarak dikkat çeker (Şekil 35 – 38).

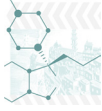
Şekil 35. 1020 ada 13 parseldeki su dolabı.

Şekil 36. 1020 ada 13 parseldeki su dolabı – yenileme.

Şekil 37. 1020 ada 13 parseldeki su dolabı üzerindeki cam döşeme.

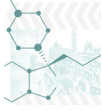
Şekil 38. 1020 ada 13 parsel kuzeydoğu cephesi – yenileme.

Yenileme alanı statüsü, bu alanlarda bugüne kadar oluşmuş kütle ve gabari sorunlarına bir çözüm getirirken işlevsel çözümler mevcut ticari doku, ofis, konut rezidans çözümleri ile desteklenir. İç avlular ve yeşil alanların dengesi alanın morfolojisini olumlu yönde geliştirir. Alt yapı çözümlerinin yenilenmesi ve geliştirilmesi üst yapı morfolojisi ile birlikte ele alınır. Yenileme alanının sorumlusu olan İlçe Belediyesi, bu işlerin çözümünde temel yüklenici olarak görev alır. Cibali Yenileme Alanında bu sorumlulukları Fatih Belediyesi ile birlikte Kadir Has Üniversitesi üstlenir. Osmanlı endüstri mirası bir fabrikanın yakın çevresi ile birlikte bir üniversite kampüsüne dönüşümü bütün teknik altyapı sorumluluğu, tarihi ve kültürel değerleri ile korunarak eğitim amaçlı kullanımı özenle sürdürülür.

Kadir Has Üniversitesi'nin sorumluluğunda, Cibali Yenileme Alanı'ndaki üniversite eğitim alanına dönüşümündeki değişen kent, mekân ve biçimlerdeki morfolojik gelişme çabaları duyarlılıkla devam eder. 1020 adanın Yabancı Diller Yüksek Okulu olarak dönüşümü ve Cibali kampüsüne katılımı alanın nitelikli morfolojik gelişimi bağlamında çevreye önemli katkı sağlar. Bu katkı, korumaya gösterilen özenli yaklaşımla örnek bir davranış olur. Yenileme alanındaki morfolojik değişimin ve yirmi yılda oluşan bu koruma anlayışının sürdürülebilir bir çabayla devam edeceğini düşünmek, mekanların doğru biçimlenmesi beklenen bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Kaynaklar

1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Plan Notları (2018), İstanbul II Numaralı Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 08.04.2014 tarih 6 sayılı, Fatih Belediye Meclisi'nin 09.02.2018 gün ve 2018/29 sayılı, İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 16.03.2018 gün ve 512 sayılı, İstanbul I Numaralı Yenileme Alanları Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 19.04.2018 gün ve 3253 sayılı kararı ile kabul edilen Fatih İlçesi Tarihi Yarımada'ya ait Kentsel, Tarihi, Kentsel Arkeolojik, I. Derece Arkeolojik Sit Alanı için hazırlanan 1/1000 ölçekli

Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı

Ahunbay M., Ahunbay Z. (1994). *Surlar. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları (7), 74-80.

Alper, M. (2006). Design Characteristics and Constructional Techniques of a Byzantine Cistern in Istanbul. Proceedings of the 5th International Conference, Structural Analysis of Historical Constructions –Possibilities of Numerical and Experimental Techniques (1). Delhi: P.B.Lourenço vd., *MacMillan Advanced Research Series*, 191-199.

Altuğ K. (2013). İstanbul’da Bizans Dönemi Sarnıçlarının Mimari Özellikleri ve Kentin Tarihsel Topografyasındaki Dağılımı. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Anonim (1994). *Nalıncı Mimi Dede. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları (8), 330.

Crow, J. (2008). *The Water Supply of Byzantine Constantinople*. London.

Çeçen K. (1999). *İstanbul’un Osmanlı Dönemi Suyolları*. yay.haz. Celal Kolay. İstanbul: İSKİ.

Dirimtekin F. (1959). *Adduction de l’eau a Byzance. Cahiers Archeologiques* (X), 217-243.

Ertuğrul Ö. (1989). İstanbul’da Bizans Devri Su Mimarisi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Eyice S. (1994). *Sarnıçlar. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları (6), 469-472.

Foss C., Winfield D. (1986). *Byzantine Fortifications*. Universty of South Africa.

Gyllius P. (1997). İstanbul’un Tarihi Eserleri. çev. Erendiz Özbayoğlu. İstanbul: Eren Yayınları.

İnciciyan, P.G. (1956). *XVIII. Asırda İstanbul*. çev. Hrand D. Andreasyan. İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları.

Muller-Wiener W. (2001). *İstanbul’un Tarihsel Topografyası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kahya, Y. (1997). *Gizli Tuğla Tekniği. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi (2), 684-685.

Koçu R. E. (1965). *Cibali. İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul (7), 3547-354.

Kuban D. (1996). İstanbul Bir Kent Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ortaylı, İ. (1977). İstanbul’un Mekânsal Yapısının Tarihsel Evrimine Bir Bakış, *TODAİE*, 10:2 77-97.

Pervititch, J. (2000). *Jacques Pervititch Sigorta Haritalarında İstanbul*. İstanbul: Tarih Vakfı- AXA OYAK.

Schneider A. M. (1977). *Bildexion Zur Topographie Istanbuls*. Germany: Werlag Ernst Wasmuth Tübingen.

Seçgin N. (2018). Cibali Sementi 238 Pafta 1020 Ada 12 Parselde Bulunan Yapı Kalıntısı. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Basılmamış Sanat Tarihi Raporu.

Tanman B. (1990). İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri Tipoloji Denemeleri. 4 c. İstanbul: İstanbul Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Tanman B. (1994). *Emir Buhari Tekkesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları (3), 677-678.

Taşkın F. (1994). *Cibali. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları (2), 428-429.